

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

In Genesin Enarratio

Chyträus, David

Vitebergæ

VD16 C 2625

Capvt Secvndvm. Magna ex parte est repetitio & illustratio primi Capitis, uidelicet operum Tertij & Sexti diei: Sunt autem in eo tres peculiare loci præcipuè considerandi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36126

CAPVT SECVNDVM

DVM.

Magna ex parte est repetitio & illustratio primi Capitis, uidelicet operum Tertij & Sexti diei: Sunt autem in eo tres peculiare loci præcipue considerandi.

- I. De Sabbato septimi diei.
- II. Institutio cultus externi in Ecclesia.
- III. DE CONIUGIO.

I.

DE SABBATO.

Vox Sabbatum significat quietem, à שבת quiescit.

Quadruplex autem Sabbatum in sacra Scriptura proponitur.

Primum docendi causa Sabbatum Creationis uocetur, de quo inquit Moyses, Requiescit

uit
Firm
nati
oper
ling
& e
suste
in Se
Pate
Act.
Suste
nia
te sp

I
nulla
teria
cùe c
tura
sint,
re u
esse
nus
men
sit.

I
Epis
Sabb

uit deus die septimo ab omni opere suo. Firmissime aut̄ statuendum est, Deum, post conditam naturam rerum, non desisse agere, nec discessisse ab opere suo, ut Faber discedit ab extructa nauis, & relinquit cā nautis, sed perpetuo adesse suæ creaturæ, & eam liberrimè sustentare & conseruare. De hac sustentatione rerum, quæ Actio Dei generalis usitatè in Scholis dicitur, docent nos hæ sententiæ, Ioh. 5. Pater meus usq; modo operatur & ego operor. Act. 17. In ipso sumus, uiuimus, & mouemur. Ebr. 1. Sustentans omnia uerbo potentie suæ. Coloss. 1. Omnia in eo consistunt. Psalmo 147. Oculi omnium in te sperant &c.

Dicitur autem quiescisse Deus septimo die, quia nullam nouam speciem in natura condidit, cuius materia uel similitudo non præcesserit: & ut perspicuè ostendatur, Hominem esse finem omnium Creaturarum, propter quem omnes res aliæ conditæ sint, & in quo Deus præcipuè letari & adquiescere uelit. Hinc itaq; certo sumimus, Non plures esse aut futuros mundos, & hoc solum esse genus hominum, ita ortum & lapsum, ad quod redimendum unus Filius DEI in hunc mundum missus sit.

Interpretatur autem hoc Sabbatum Creationis Epistola ad Hebræos cap. 3. & 4. ac dicit æternum Sabbatum significari, in quo Ecclesia perpetuo uiuet,

uiuēt, sanctificabit Sabbatum, & coram fructur con-
spectu & sapientia Dei.

Est & ex hoc dierum numero dictum Eliæ sum-
tum, Sex millia annorum mundus, & deinde destru-
ctio. Hinc putant septimum millenarium fore ini-
tium illius nouæ & æternæ uitæ.

2. Est Sabbatum Redemptionis, id
est, Sabbatum Filij Dei inenarrabili
modo quiescentis toto septimo die in
sepulchro, tanquā à Deo desertus esset.
Hoc modo Deus nobis Festum Sabbati, in lapsu amisi-
sum, restituit. Vt enim ipse filius Dei ante gloriam
æterni Sabbati, sustinuit crucem & mortem, & in
sepulchro quieuit: Ita omnes pij post mortem pri-
mum Sabbato æternæ uitæ ornabuntur.

3. Est Ceremoniale, seu Pædagogic-
um, seu Mosaicum, institutum docens
di causa, & ut admoneat nos de futuro
Sabbato. De hoc Exodi 20 dicitur, Memento, ut
diem Sabbati sanctifices. Vult Deus septimo die ces-
sari ab externis operis corporis, quæ impediunt mi-
nisterium, & sancta opera fieri, hoc est, doceri alios
de Deo, administrari Sacramenta, et fieri opera, quæ
immediatè ad Deum celebrandum pertinent.

De abrogatione Sabbati aliàs dicitur, speciem
quæ est Ceremonialis, abrogatam esse, Genus autem,
quod est Morale, manere. Est enim tertium præce-
ptum

ptum mixtum, partim Morale, partim Ceremoniale, ut suo loco dicemus.

4. Sabbatum uitæ æternæ, in quo cessantibus omnibus officijs uitæ animalis, generatione, nutritione, sine caligine & peccato, sine ullo labore & dolore tantum opera Sabbati faciemus, coram intuebimur & celebrabimus Deum, & ipse nobis impertiet societatem suæ lucis & uitæ æternæ, ut dicitur Hebr. 4. Reliquum est igitur populo Sabbatum. Esai. 66. Erit sabbatum ex Sabbato. Hanc futuram & eternam quietem piorum adumbrat typus in lege Sabbati.

TEXTVS.

Omnis ornatus eorum: In Ebraeo est צבא זבאם Zebaam, exercitus uel militia eorum, Tota enim creatura militat & inseruit Deo. Vitate autem Scriptura exercitum seu militiam cœlorum nominat Solem, Lunam & Stellas, Ierem. 19. Sacrificauerunt omni militiæ cœli. Hinc Dominus Zebaoth dicitur, id est, exercituum, cœlestium siderum, Angelorum & Hominum author, qui infinitam suam potentiam in omnibus creaturis declarat, & in cuius manu sita sunt uictoriæ in bellis, ut etiam Xenophon

G inquit

inquit, Ανοβ. γ. Nec copiae nec uires uictoriam adferunt, sed auxilium diuinum: Et Thucydides, ἡνίστατο ἰσχυροῦς χωρὶς τοῦ πόλεμος. Nusquam minus quam in bello euentus respondent.

Ab uniuerso opere) scilicet, Creationis nouarum specierum, sed non conseruationis & sustentationis.

Benedixit Deus diei septimo & sanctificauit eum. (Et) pro(id est). Exponit enim quid significet benedixit, id est, sanctum ac sibi dicatum haberi uoluit, destinauit eum ad usus diuinos.

Quod creauit Deus ut faceret.) Quod faciendo Deus creauerat, seu quod creauerat Deus, ut certis usibus destinaret.

Istae sunt generationes.) Passiue, id est, hi sunt natales & ortus, ita generati sunt, ita extiterunt, ita conditi sunt caeli & c.

In die.) id est, in tempore. Synecdoche.

Quo fecit Dominus.) Hic primum ponitur nomen Tetragrammaton יהוה Iehoua, Necessarium enim fuit, ut ibi esset perfecta Dei appellatio, ubi perfectum esset opus.

Non enim pluerat.) Non est quod quisquam hoc tribuat pluuiæ, uel humanae industriæ, quod terra habuit herbas, & omnis generis fructus, cum nondum pluisset, & non esset homo cultor terræ.

Et Fons.) Vapor eductus è terra per calorem Solis in mediam regionem aëris, qui frigore ibidem densa-

densatus in nubem, & in pluuiam resolutus, terram humore fecundo rigauit. Ita Moyses causam materialem, finalem & efficientem Pluuiarum descripsit.

Repetitio operis sextae diei.

Formauit Dominus Deus Hominem puluerem de Terra.

Hic locus, Humanae carnis ex gleba terrena effusa & formatae descriptionem continens, Primum nos de nostra infirmitate & mortalitate, & de Modestia & Humilitate colenda admonet. Quam admonitionem sapienter & copiose illustrauit Basiliius Homil. 11. in ἐξαήμερον. Συμμαχος ἐσὼ τοῦ λογισμῶ ἢ γῆ ἀεὶ πρῶσα καὶ ὑπομνήσκουσα τῆς ἑαυτοῦ ταπεινώσεως. Ἰὺτο ἐπὶ πάσης ἁμαρτίας φυλακτικίον ἡμῖν ἐσὼ τὸ ὑπόμνημα.

Deinde, Dignitatem Carnis humanae, Dei manu formatae, consideremus, Quam splendide illustrat Tertullianus in libro de Resurrectione, his uerbis. Limus illa iam tunc imaginem intuens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit, ad infuscandam originem carnis, nomen terra uentilare, ut sordentis, ut iacentis Elementi? Cum etsi alia materia excudendo homini competisset, artificis effigiem recogitari oportet,

teret, qui illam & eligendo dignam iudicasset & tractando fecisset. Phidiae manus Iouem Olympium ex ebore molitur, et adoratur. nec iam bestiae et quidem insulsissimae dens est: & summum seculi nomen Elephantus. Sed quia Phidias tantus, Deus uerus, deus uerus, quamcunq; materiae uilitatem, non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit, ut honestius homo Deum, quam hominem Deus finxerit? Nunc etsi scardalum limus, alia iam res est. Carnem teneo, non terram: licet & caro audiat, Terra es & in terram ibis. Origo recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine generosius, & demutatione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra: haec tamen terra: Ex quo aurum, longe alia materia, splendidior atq; nobilior de obsoletiore matrice &c.

Et paulo post,

Ab sit ut Deus manuum suarum operam, ingenij sui curam, ad status sui uaginam molitionis suae regiam, liberalitatis suae haeredem, religionis suae Sacerdotem, testimonij sui militem, Christi sui sororem in aeternum destituat interitum &c.

Irenaeus lib. 3. cap. 31. Vt Protoplastus Adam de rudi terra & adhuc Virgine formatus est manus Dei: Ita secundus Adam Christus omnia recapitulans ex Maria uirgine.

Inspira

Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ.

Etiam cæteris animantibus indidit Deus spiritum uitalem, qui per totam corporis machinam deuehit calorem uiuificum, & omnibus membris impertit uim exercendi actiones animales, Sed præter hunc spiritum uitalem, communem cum pecudibus, & intereuntem unã cum corporibus, adflauit Deus hominibus ANIMAM RATIONALEM, quæ est substantia spiritualis, uiua, creata à Deo ad imaginem ipsius, id est, intelligens, libera & iusta, quæ est pars substantiæ hominis, nec extinguitur cum à corpore hominis discessit, sed est immortalis, & donec in corpore uersatur conuerti ad Deum potest, adiuta à Deo, & deficere à Deo sua ipsius uoluntate. Hæc enarratio uerborum, Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, sumta est ex his dictis Act. 7. Domine Iesu suscipe spiritum meum. Genes. 1. Creauit Deus hominem ad Imaginem suam. Matth. 10. Animam non possunt occidere & c. Ut enim Christus adflans Apostolos, impertit eis Spiritum suum sanctum, Ita Deus adflans hominibus animam extrinsecus, simul suæ lucis, sapientiæ, iusticiæ, & uitæ radios in eam transfundit, quæ non est corporea moles, sed halitus coelestis & diuinus. Vnde etiam Ethnici quidam sapientes dixerunt Animam esse diuinæ particulam auræ. Et Ebræi uocabulum

ג 3 נפש

וַיִּבְרָא, deriuant à שָׁמַיִם à cælo, quod sit spiritus de cælo seu à Deo ortus.

Et factus est Homo in animam uiuentem. Id est,

Non simpliciter sicut bestia, sed quam DEVS posthac uiuificaturus erat etiam sine animali uita, sine cibo & potu, ad immortalitatem, & spiritualem uitam.

Citat hunc locum Paulus 1. Corinth. 15. Adam primus factus est in animam uiuentem, postremus Adam in spiritum uiuificantem, id est, Adam primus factus est, ut esset anima uiua, seu homo uiuens uita naturali, quæ sustentaretur cibo, potu, gigneret, haberet actiones naturales, & posset mori. Postremus Adam, id est, Christus ex morte resuscitatus habet corpus spirituale, non indigens cibo &c. & spiritus suo omnium fidelium, qui ex mortuis resurgent, corpora uiuificabit, ut & ipsa sint spiritualia, conformia corporis Christi, non habentia ulla actiones naturales, sed tantum spirituales, agnitionem Dei, & ardentem amorem Dei, leticiam spirituales & eternam uitam &c.

In scilicet

In primo statu, habuit posse mori & posse non mori.

In secundo statu, post peccatum, habet posse mori & non posse non mori.

In tertio statu, post resurrectionem, habebit posse non mori, & non posse mori.

In scholis ita usitate dicitur, Homo.

Repetitio operis Tertij Diei.

Plantauerat autem Dominus Deus Paradisum uoluptatis in Eden.)

Paradisus Græca uox est, & Latine hortum con-
situm & conseptum significat. Sic enim Cicero hanc
uocem in Oeconomico Xenophontis conuertit, ubi
narrat Cyrum Lysandro τὸν ἐν Σάρδεσι πᾶσαις
σοπέπιδ' ἐκκλιῶν.

Fuisse autem certum locum terræ summa amœ-
nitate & fertilitate, in quem collocatus est Adam,
ex textu constat, & ubi fuerit, ex appellatione loci
Eden manifestum est, cuius mentio fit Genes. 4.
Ezech. 27. Esa. 37. Et celeberrimum est nomen Eden-
na seu Edesse, in Mesopotamia, ad ripam Euphratis
sitæ. Nunc ociosa de Paradiso corporali questio est,
cum non amplius extet, ac in diluuiio plane disipa-
tus sit, Ideoq; etiam fluuiorum qui ex Paradiso di-
cuntur orti fuisse, & nomina & loca, per quæ flu-
unt,

G 4 unt,

unt, ignota sunt. Multa autem de Paradiso eruditè
& copiosè collecta Studiosi apud Eugubinum in-
uenient.

Metaphoricè Paradisus significat quemlibet lo-
cum amœnum, ut de Sodomorum planitie Genesis
13. legitur. Ita & coelorum regia ob fœlicitatem ab-
solutiss: Paradisus dicta est Lucæ 23. Hodie mecum
eris in Paradiso. 2. Corinth. 12. Raptus sum in Para-
disum Domini.

Paradisum uoluptatis: In Ebræo est, Hortum
in Eden גן בעדן. Nam ערן loci nomen est, quod
alioqui uoluptatem significat.

A Principio מיקדם Mikedem:) Ab ante, hoc
est, uersus orientem, significat locum & non tempus.
Genes. 29. Iuit ad terram filiorum קדם orientis.
Ioel. 2. Ezech. 47. ad mare orientale. Ventus ab ori-
ente uocatur קדים Exod. 4. Ezech. 17. 19. 27. ubi
semper Ieronymus uertit uentus urens, desiccans,

Lignum pulchrum uisu:) Id est, pulcherri-
mam quamq; & suauissimi fructus arborem. Lignum,
pro arbore & fructu arboris, ponitur.

ARBOR VITÆ, Id est, uitalis, ad hoc con-
dita, ut homo ex eius fructu uescens, stabili & firma
corporis sanitate esset, & sine ulla infirmitate uel
uirium decremento, perpetuo in summo omnium ui-
rium uigore uiueret.

Arbor scientiæ boni & mali:) Ab euentu
transgressionem sequente, sic appellata est. Nam
post-

postquam in ea peccauit Adam, non solum uidit quid boni amiserit, sed etiam in quam ingentia mala animæ & corporis per inobedientiam coniectus sit. Nam si Adam non fuisset lapsus, hæc arbor fuisset Templum, in quo coluisset Adam DEVM, & suam obedientiam erga DEVM externo opere declarasset.

Allegorice, Lignum Scientiæ Boni & Mali est Lex.

Lignum Vitæ est Euangelium.

Veteres etiam in hac Imagine in consolationibus remedijs dolorum & ærumnarum usi sunt. Arborem cruicis Christi aridam et aspectu tristem esse. Sed ijs, qui de eius fructu comedant, arborem uitæ æternæ fieri.

Econtra Arborem scientiæ boni & mali, quæ gustata, Adamo & posteris mortem attulit, uiridem et aspectu iucundam fuisse.

Fluuius egrediebatur de Eden ad irrigandum Paradisum.

Obscura est & difficilis huius loci explicatio. Quidam unius fluminis Euphratis, uel certè uicinarum fluminum in Mesopotamia, hæc quatuor nomina esse disputant, Quæ sententia maxime uero consentanea est. Alij quatuor ferè præcipua flumina in mundo, uidelicet, Gangem, Nilum, Tigrim, & Euphratem ortum suum in Paradiso habuisse conie-

G 5 Etant,

IN GENESIN

stant, & in diluuiio fontes dissipatos esse sentiant.
 Licebit autem Lectori, utram uolet sententiam
 sequi.

Nomen uni Pison.) Hunc Gangem esse uolunt,
 cuius ostia, habent gradus longit: 145. lat. 18. Est au-
 tem $\chi\upsilon\sigma\acute{o}\phi\omicron\pi\omicron\varsigma$ uolvens arenas auri sicut Rhenuus,
 Tagus, Pactolus, Phasis.

Euilath.) Alij Indiam, alij Cabarinum uel Ca-
 balam Mesopotamiæ uicinam significari uolunt.

Vbi nascitur aurum.) De auro à formicis In-
 dicis custodito, scribit Herodotus lib. 2. pag. 104.

Bdellium.) Arbor est, ex qua destilat lachry-
 ma seu gummi translucidum, odoratum, amarum, et
 substantia ac qualitate myrrhæ cognatum, de quo
 Dioscorides lib. 1. cap. 69. Plinius lib. 12. 9.

Lapis onychinus.) Onyx testa est Conchili-
 candicans & odorata, à leuore unguis sic nuncupata,
 inuenitur in nardiferis Indiæ paludibus. Dioscor.
 lib. 2. cap. 7.

GEON dicunt Nilum esse, cuius origo ignota
 est, unde prouerbum. Nili caput querere. In Helio-
 doro dicitur habere numerum dierum anni.

N	50
E	5
I	10
A	30
O	70
Σ	200.
	<hr/>
	365.

Quotian

Quotannis rigat sua inundatione Ægyptū flantibus ex aduerso Ethesijs, cum Sol est in ♄. 7. 11. et centesimo die intra alueum reuocatur, Plinius lib. 5. cap. 9. Auctus Nili per puteos mensuræ notis deprehendunt. Iustum incrementum est cubitorum 16. Plura Herodotus in Euterpe pag. 49. 50. 51. 52.

Achiopiæ.) Cui non semper Æthiopiam meridionalem, sed loca uicina Arabia significat, ut Saphorauxor Moysi Æthiopissa ex Madian, hinc colligitur quidam Geon flumen esse Mesopotamiæ.

Tygris.) Strabo. ῥῆ δὲ πρὸς τὴν ἑώαμ σὺν πιάσ.

Euphrates notus est.

Mesopotamia dicitur, quod sit μεσσοποτάμω, media inter Euphraten & Tygridem.

Vt operaretur & custodiret.) Vt bona opera & cultus Deo gratos præstaret: & Terram coleret. Sic in Ecclesiaste Reges uocantur cultores terre. Colant igitur disciplinam, iusticiam, pacem, & defendant subditos, ut terram colere & Deo gratos cultus præstare possint.

II.

INSTITVTIO CVL
TVS EXTERNI IN
ECCLESIA.

Cultus Dei est opus à Deo mandatum,

tum, quod fit prælucente fide, & fit in
mediatē uel principaliter hoc fine, ut
Deus honore afficiatur, id est, ut testes
mur hunc uerē esse Deū, quem sc̄ co-
limus, & pro acceptis beneficijs Deo,
hanc nostra obediētia, gratias agamus,

Vult autem Deus Ecclesiam in omnibus operibus
& cultibus præstandis suo uerbo regi, ut clare dicitur,
Quæ tibi præcipio, hæc tantum facito, non ad-
das aliquid neq; minuas. Item, Frustra colunt ne man-
datis hominum. Ideoq; expressa uoce tradidit Adæ
Legem & mandatum de externo cultu, uideicet ne
comederet de fructu arboris scientiæ boni & mali.

Ait autem Tertullianus, hanc Legem datam
Adæ & Eue in Paradiso, quasi matricem esse omni-
um præceptorum Dei, in qua omnia præcepta re-
condita esse cognoscantur. Nam si Dominum Deum
suum dilexissent, contra præcepta eius non fecissent,
Si proximum diligerent, id est, semetipsos, serpentem
non credidissent, atq; ita in semetipsos homicidium
non commisissent, excidendo de immortalitate, facie-
ndo contra Dei præceptum. A furto quoq; absti-
nuissent, & de fructu arboris quam non degustas-
sent, nec à conspectu domini Dei nostri sub arore
delitescere gestissent. Nec falsum asseuerant Dia-
bolo participes efficerentur, credendo ei, quod si-
miles Deo essent futuri.

Atq;

Atq; ita nec Deum offendissent, ut patrem, qui eos ex limo terræ, quasi ex utero matris, figurauerat. Si alienum nõ concupiscerent, de fructu indicto non gustassent. Igitur hac generali & primordiali Dei Lege, quam in arboris fructu obseruari Deus satxerat, omnia præcepta legis posterioris, specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis temporibus adita germinauerunt. Hactenus Tertullianus.

Debit autem Adam hoc opere suam confessionem, gratiarum actionem, reuerentiam, fidem & obedientiam Deo declarare. Estq; æterna & immota regula mentis diuinæ, ut creatura rationalis Deo obediat, Ac regula discenda est, Omnis Lex obligat uel ad obedientiam, uel ad pœnam. Ideo expressa comminatio mortis æternæ, legi traditæ Adamo, adiuncta est. Quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Quare cum non præstitisset obedientiam, in æternis pœnis ipsi & toti posteritati intereundum fuisset, nisi mirando & inenarrabili consilio filius Dei pro nobis intercedens, ἄντρα persoluisset, & iram Dei, mortem, ac æternas pœnas à nobis sustinendas, in se deriuasset.

Explicat autem Lutherus hoc loco usitatum argumentum.

Iusto non est Lex posita. 1. Timoth. 1.

Adam ante lapsum fuit iustus,

Ergo Adam non habuit Legem.

Vbicunq;

Vbicunq; autem nō est Lex, ibi nec peccatum est, Rom. 4.

Ergo nec Adam peccatum habuit, nec in posterōs propagauit.

Respondeo: Nego consequentiam, & ratio est, Quia est fallacia figuræ dictionis, Differunt enim hæc due formæ loquendi Νόμος τῆς Δεξ, & νόμος κῆς. Prior, significat Legis promulgationem, ut Deus hic proponit Legem Adamo. Posterior formula, qua Paulus utitur, significat propria officia, quæ Lex exercet in iniustos, uidelicet accusare, perterrefacere conscientias, damnare ac punire. Hoc modo Lex non erat posita Adamo. Cum enim ultro obtemperaret, Lex non fuit ei oneri, sed fuit suauissimum obiectum, in quo gratitudinem & obedientiam suam Deo declarare primi Parentes poterant. Ac postquam lapsi sunt, Legis accusationem senserunt & intellexerunt ὅτι δίκαιος νόμος οὐ κῆς, ἀνόμοιοι δὲ καὶ ἀνομοτοῦτοι.

Vel sic respondeo ad Maiorem. Tria sunt officia, seu triplex est usus Legis diuinæ. 1. Politicum cum utimur Lege ad externam disciplinam regendam & coercendos contumaces. 2. Spirituale cum in agone, conscientia Lex ostendit peccatum, accusat & damnat omnes homines propter peccatum, De hoc dicitur. Peccati potentia Lex est. 3. Usus est in renatis docere & ordinare obedientiam, & testari qui cultus & quæ opera Deo placeant.

ant. Iusto autem non est Lex posita, quod ad duo prima Legis officia attinet. Id est, iustum non cohercet & accusat Lex, sed posita est Lex iusto, quod ad tertium usum attinet, hoc est, ad eternum & immotum ordinem, quo Deus uult creaturam rationalem sibi subditam esse, & reddere iustam gratitudinem. Ideoq; filius Dei missus est, ut hanc obedientiam Legi debitam in nobis per Spiritum sanctum instauret, ut inquit ipse Matth. 5. Non ueni soluere Legem, sed implere.

Implet autem quatuor modis. 1. Praestando perfectam obedientiam pro sua persona. 2. Satisfaciendo seu sustinendo poenam pro nobis. 3. Restituendo Legem in nobis per Spiritum sanctum, quod fit in hac uita incoatione & postea consummatione. Lex stabilitur per fidem. 4. Docendo & illustrando uerum intellectum Legis diuinæ &c.

Quacuncq; die comederis ex eo.

Morte morieris.) Anima mortua erit, nec suis uiribus recuperare uitam & salutem eternam poterit, nisi filius Dei, qui est uita & λόγος, eam de nouo uiuificet: & corpus obnoxium erit putrefactioni. Est autem Phrasis Ebraica, Morte morieris, id est, certissime & sine dubio morieris, ut dicitur, aculeus mortis est peccatum. Item, Corpus mortuum est propter peccatum. Tollitur autem mors ex hominum natura, per mortem filij Dei, ut dicitur, Ero
mors

mors tua ò mors. Quæ septentia ueteri Versu expressa est.

Mors mortis morti mortem mors morte redemit.

Discernantur autem Mors Animæ & Corporis. Animæ mors sunt horreni cruciatus, & pœnæ conscientiæ, qui sensum iræ Dei aduersus nostra peccata inuitabiliter consequuntur. In renatis anima in discessu, habens iam initia sanctificationis, prorsus liberatur à peccato, sicut Paulus dicit, Corpus mortuum est propter peccatum, Spiritus autem uitæ est propter iusticiam.

Corporis mors est putrefactio & consumptio corporis. Hæc etiam per Christum tollitur, qui inquit, Non mortua est puella sed dormit. Vt enim in somno reficiuntur omnes uires, sic mors corporis requies est, in qua reficitur corpus, ut postea fiat glorificatum & immortale. Ita Methodius Mortem definit, quod sit φαρμακὸν ἡ καὶ ἄρσις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, hoc est, saluberrimum pharmacum, quo anima & corpus ab omni peccato & labe purgantur.

III.

DE CONIUGIO.

Toti Ecclesiæ necessaria est doctrina de Coniugio, cuius prima institutio, & uera, integra, ac erudita definitio in hoc loco traditur. Quæ usitate huius uerbis in harum regionum Scholis recitari solet.

CONIUGIO

CONIUGIVM est indissolubilis coniunctio unius maris & unius feminae, quae legitimè coniungi possunt, instituta diuinitus, ut agnoscamus **DEVM** esse mentem castam, & in castitate ei seruiamus, & hoc modo propagato genere humano, colligatur aeterna Ecclesia Deo.

CAUSA EFFICIENS seu author foederis conjugalis est, Tota diuinitas, amans castitatem, & sanciens hunc ordinem generationis, & seuerissimè puniens omnes uiolantes hunc ordinem. Diligenter igitur haec particula in textu cōsideretur, **DIXIT DOMINVS**, Hoc est, admiranda sapientia & grauißima deliberatione sanciuit & decretum fecit, quod uult firmum & immotum esse, ut homo in consuetudine conjugali uiuat, & hoc ordine propagationem speciei adiuuet, & uitet omnes commixtiones cum hoc ordine pugnantes. Cum autem Deus ipse dixerit & legem tulerit, ut homo in coniugio legitimo caste uiuat, cogitemus quanta audacia & quantus furor sit Papae, qui Legem expressè contrariam Legi diuinæ audet ferre, Sacerdotes, Monachi, Nonnæ non uiuant in coniugio. Dicit Dominus Coniugium rem bonam & castitatem ac mundiciem esse, Dicit Papa immundiciem & scelus esse. Has uoces manifestum est à Diabolo esse ortas, ut Deum

H contu

contumelia afficiat, & magnam partem eius coetus, qui uocatur Ecclesia Dei, pollutam libidinibus in aeternum exitium precipitet.

Pertinent autem ad causam efficientem etiam SPONSALIA, Vt enim in Paradiso Euam ipse Deus ad Adamum adduxit, Sic uult deinceps parentum consensu ac uoluntate desponsationes fieri, ut dicitur, Honora patrem. 1. Corinth. 7. Qui elocat re ete facit. Item,

Νυμφόμωτόν μὲν πῶς ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μοδίμων ἐξείδου ἐμὸν σκοπὸν τὰδε.

Et textus in Institutionibus Titulo X. Si filij familiarum sunt, consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere & ciuilibus & naturalis ratio suadet, in tantum ut iussu parentum precedere debeat. Aliunde autem integra doctrina de Sponsalibus & causis Matrimonialibus ex libris Iurisconsultorum, & libellis de Coniugio, petatur

Ad CAUSAM MATERIALEM, referri possunt duae personae, ex quibus constat legitimum coniugium, unus mas & una foemina, quae quidem legitime iungi possunt. Ideo statim in hac prima coniugij constitutione prohibentur incestae consuetudines, Relinquat homo patrem & matrem suam &c. Et postea gradus personarum de iure diuino prohibiti recitantur Leuit: 18. In recta linea prohibetur commixtio inter omnes sursum & deorsum.

In colla

In collateralibus prohibetur primus & secundus in linea inaequali. Postea diuinis additae sunt prohibitiones in proximis gradibus, ut maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obseruentur. Discant autem Studiosi usitatam doctrinam de gradibus consanguinitatis ex communibus libellis Ethicis.

FORMA Coniugij est legitima & indissolubilis coniunctio, duarum personarum, ut clarè dicitur, Erunt duo in carnem unam, id est, inseparabiliter amore & fœdere commixtionis coniuncti. Vnitas enim significat uinculum perpetuæ coniunctionis, & prohibet diuortia, quæ clarè uetat Christus Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet. Et Paulus 1. Corinth. 7. Præcipio autem non ego, sed Dominus, ne uxor à marito separetur, nec maritus uxorem deserat. Huc & regula pertinet. Officium coniugale esse opus iustum & à Deo conditum, ac certo ordine institutum, ideoq; Deo placere. 1. Corinth. 7. Vir debitam beneuolentiam uxori præstet. 1. Thess. 4. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut unusquisq; suum corpus, uni coniugi, castum & sanctum seruet.

FINES Coniugij præcipuè considerentur.

Primus est. Ut agnoscamus Deum esse mentem castam & attributione castitatis discernamus eum à Diabolis & alijs naturis immundis, Ideo enim sanxit ordinem coniugij, et seuerissimè prohibet ac pu-

H a nit

nit omnes incestas commixtiones & uagas libidines, ut castitas intelligatur. 1. Theff. 4. Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra. In hanc sententiam extant dulcissimi uersiculi Philippi.

Castra Deus mens est, casta uult mente uocari,

Et castas pondus iussit habere preces.

Πνεῦμα ἐὼρ θεὸς αἰδῖος καθαρὸν τε καὶ ἀγνῶν
τῶν ἀγνῶν δέχετη ἰδρα μὲνα φρενῶν.

Αγναὶ καὶ ἔταξε νόμοις σεμνοῖσι γάμοιο,
τιμήσαι θεὸν οὐρ ἐν γάμῳ ἐυσεβέως.

II. Ut homo suorum studiorum ac laborum socium habeat. Est enim conditus ad societatem. Ideo dicitur in hoc loco Genesis, Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium, quod sit coram eo.

III. Ut certa lege hominum genus conseruetur & propagetur, & ex eo colligatur aeterna Ecclesia Deo, ut dicitur, Crescite & multiplicamini. Item Plato νόμων γ. πρὸ γάμων δὲ τὰ πάντα ἔσω
πρὸ μύθια, ὡς καὶ τὸ ἀγγύξ φύσεως ἀντέχεσθαι
τῶν παίδων παίδων καταλείπντα ἀεὶ τῶν θεῶν
ὑπέρτατος ἀνδ' αὐτοῦ πρὸ δίδοναι. Hoc est, in Coniugio hæc consolatio in conspectu sit, Quod oporteat conseruari naturam humanam propagatione liberorum, ut singuli Deo alios cultores suo loco substituunt.

IIII. Ut sit remedium aduersus uagas libidines, & uitentur poenæ, quæ comitantur uagas libidines.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7. Vitandæ scortationis causa unusquisq; habeat uxorem suam.

V. Vt coniugium sit imago fœderis inter Christum & Ecclesiam Ephe. 5. Mystrium hoc magnum est, loquor autem in Christo & Ecclesia. Nam in pio & casto coniugio præcipuè florent ac dominantur.

1. Amor mutuus, uerus, ardens ὁδυσ. 3.

οὐ μὲν γὰρ τῶγε κρῆσσορ ἐ ἀρεσορ
ἢ ὁδὸν ὁμοφρονέοντε νοήμασιρ ὀϊκορ ἔχῃτορ
ἀνὴρ ἢ δὲ γυνὴ πρὸς ἄλγεα δυσμυθέοσι
χάρματα δὲ ἐυμυθέτοσι.

2. Fides coniugalis, ut in mutuo amore acquiescant, nec appetant alios uel alias, Cuius fidei simulachrum Deus columbis etiam impressit. De quibus scribit Aristoteles. ὄυτε σωδύαζεδὲ θέλσοι πλείοσι, ὄυτε προαπλείπσοι πῶ κοινωρίαρ πλήρ ἔαρ χῆρορ ἢ χῆρα γῶκη. Hoc est, Columbe non copulantur pluribus, nec deserunt coniunctionem nisi alter uiduus uel uidua fiat.

3. Societas honorum & ærumnarum.

4. Generatio.

5. Defensio.

6. Ἐπιείκεια tolerans infirmitates & neuos concordie causa.

Hæ sex res, quas merito neruos atq; artus coniugij possumus nominare, etiam in filio Dei & Ecclesia simili fœdere copulatis perspicuè lucent: Quod

H 3 enim

enim Filius Dei Ecclesiam tanquam sponsam ardenter amet, id non solum testatus est adsumptione eiusdem naturæ, sed etiam morte sua, quam pro ea sustinuit. Deinde solam Ecclesiam amplectentem ipsius uerbum constanter amat, hæreticos uero & impios odit. Tertio Filius Dei sua bona, uidelicet sapientiam, iusticiam, uitam & leticiam Ecclesie communikat, & ipsius ærumnas in se deriuat. Quarto per ministerium Euangelij ex aqua & spiritu gignit Filios Dei. Quinto suam Sponsam aut defendit sine præsidij humanis, ut Osee 1. Saluabo eos non in arcu & gladio, sed in Domino Deo, Aut hostes etiam in hac uita horrendis pœnis opprimit. Sexto tolerat plurimas infirmitates & peccata piorum eaq; condonat & sepelit. Vicissim Ecclesia quoq; sponsam amat, & omnia idola fugit, ne fidem in baptismo datam uiolet, fit etiam conformis imaginis filij Dei in cruce toleranda, deniq; sua qualiacunq; bona, uidelicet celebrationem & gratiarum actionem cum Deo communicat.

PUGNANTIA sunt.

I. Vituperationes & prohibitiones Coniugij & sexus muliebris, ut Marcionis, Manichæi, Encraticorum, Papistarum, Hipponactis, cuius duo uersiculi citantur.

Δὺ ἡμέραι γυναικὸς εἰσὶν ἡδίσται
Ὅταν γαμήτις καὶ κφέρη τὴν κνήμην.

CIII

Cum coniuge sunt duo dies suauissimi

Cum ducitur, rursusq; fertur mortua.

Item Mulier est necessarium malum.

Ἀνὴρ ὁρᾷ τὸ τῆμ' ἀναγκαῖον δ' ὁμῶς.

Contra tales prophanas sententias teneantur dicta diuina. Ebra. 13. Honorabile coniugium in omnibus & thorus immaculatus. 1. Timoth. 4. Prohibitiones coniugij uocantur doctrinae Demoniorum. 1. Timoth. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem, si manserit in fide. Iohan. 2. Christus ipse interest nuptijs, & eas ornat amplissimo munere, uidelicet sex amphoris uini. Genes. 2. Deus ipse instituit coniugium.

II. Vagae libidines & scortationes, de quibus considerentur exempla poenarum, Diluuium, conflagratio Sodoma, Ciues Sichem trucidati, Tribus Benjamin deleta, Euersio Troiae, Reges Romae expulsi, Pugna Leufrica &c. Et dicta 1. Cor. 6. Fornicatores, Adulteri, non possidebunt regnum Dei. Ephes. 5. Propter haec uenit ira Dei super inobedientes. Ebra. 12. Sectamini sanctificationem, sine qua nemo uidebit Deum.

III. Diuortia quae prohibentur hac uoce Christi: Quos Deus coniunxit, homo non separet.

IIII. Immundus coelibatus.

TEXTVS.

Dixit Dominus.) Id est, sanciuit, decreuit,

H 4 6

et hoc decretum patefecit, et uult ratum ac firmum esse.

Non est bonum.) Scilicet speciei. Deinde etiam singulis indiuiduis, ut adiutorium habeant. Effi autem Ethnici dixerunt Vxorem esse ἑμπόδιον τοῦ φιλοσοφῆν, tamen Spiritus sanctus Βονδὸς appellationem ei tribuit: et honorem in lapsu Adami amissum Christus restituit.

Simile ei כנעגידו Cenegido.) quod sit coram eo et penes eum, ut ei obsequatur et ministret. Literam Caph scribunt hoc loco non esse similitudinis notam, sed confirmationis et certitudinis.

Omne quod uocauit Adam animæ uiuentis, ipsum est nomen eius.) Hoc est, nomen quod Adam indidit singulis animantibus, id est nomen singularum. Illustre autem signum excellentiæ ingenij et summi sapientiæ in Adamo est, quod nomina omnibus rebus imposuit, ὀνόματα μείζωτικὰ δὲ ὡς ἀνάγκη εἶναι ἢ ἀνδρωπειῶν, τὴν θεμελίωσιν τὰ πρῶτα ὀνόματα τοῖς πλάσμασι.

Immisit soporem.) תרדמה Thardemah, sopor, somnus fortis, intensus. Ut autem ex Adam dormiente sumitur costa, ex qua edificatur Eua, Sic ex corpore Christi obdormiescente in cruce, et morte, sumitur Ecclesia, quæ redempta est per mortem ipsius.

Vnam de costis eius.) צלע Zela costa. Et quia costæ sunt in utroque latere animalis dextro uel dextro

delicet & sinistro, latus cuiuslibet rei appellatur hoc nomine. Sunt autem nunc in utroq; latere uiri & mulieris costæ duodecim. Ideo antea uerisimile est in Adamo tredecim iuga costarum fuisse, & postea unum exemptum fuisse, ex quo Eua edificata est.

Aedificauit costam in mulierem.) Lyra ad formam corporis accommodat, ut in edificijs fastigium est angustius, fundamentum amplius & firmitus, sic fœminæ podicem habent latiore, pectus angustius, Debent enim esse ὀνειδος, sedere domi. Viri habent ampla pectora, id est, debent ualere consilio & sustinere onus gubernationis. Sicut mulieres ideo mammæ in pectore habent, quia non solum nutrimentum, ut cætera animantia, sed etiam sopylû communicant.

Ideo autem ex latere uiri sumta est mulier, non ex capite uel pedibus, ut significaretur eam esse sociam uiri, non dominam uel ancillam. Dist. 18. lib. 2. Sententiarum.

Adduxit eam ad Adam.) Sponsalia in Paradiso.

Hoc nunc os.) Id est, facta est ex ossibus & carne mea. Consideretur autem sapientia Adam, statim ex primo aspectu intelligentis opus diuinum, & agnoscentis creaturam sibi cognatam.

Virago.) ἄνθρωπος uira, ἀνδρῶς, ut Aquila uertit nona uoce.

H s Relin-

Relinquet Homo Patrem & matrem.)

Non precipit ἀσέπυιαν, ut aquile pellunt pullos, sed primum prohibet in castas consuetudines cum parentibus, sicut Thargum seu Paraphrasis Onkeli Chaldaica uertit: Relinquet homo lectum patris sui & matris suae, & adglutinabitur uxori suae.

Deinde etiam ad conuictum & consuetudinem coniugalem transferatur. Vxor debet esse sociā uitae & omnium bonorum ac ærumnarum Mariti, sequatur igitur maritum, cum necesse est urgente uocatione, aut alia honesta causa, aliō migrare, ut Sara sequitur Abraham, Rebecca Isaac, Rachel & Lia relicto patre Laban sequuntur Iacob, & cetera.

Penelope, cum pater Icarius peteret, ut apud se Lacedæmone maneret, nec maritum Ulysssem in Italia sequeretur, & Ulysses tandem commotus iubere eam uel uolentem sequi, uel apud patrem manere, ipsa nihil respondit, sed demisso & obuoluto uultu sedit, cumq; Icarius intelligeret, quod uellet cum Ulysse abire, demisit eam, & templum pudori dedicauit. Historiam recitat Fausanias in Laconicis.

Erunt duo in carnem unam.

Propria & natia huius dicti sententia est, non solum quod natura hominum ita condita sit, ut ex commixtione maris & foeminae genus humanum propagetur.

propagetur, sed etiã leges coniunctionis coniugalis sancit, et modũ generationis certa lege ordinat, prohibet uagas libidines, & precipit perpetuam & indissolubilem coniunctionem, ut Christus ipse enarrat Matth. 19. Quos Deus coniunxit homo non separet. Transfert autem Paulus 1. Corinth. 6. hoc dictum Genesis ad coniugium spirituale filij Dei & Ecclesie, & docet eos qui uagentur libidimibus non amplius esse membra filij Dei, sed membra scortorum & organa Diaboli.

NOMINA PROPRIA secundi Capitis.

Eden עֵדֶן Voluptas.

Phison פִּישוֹן à פִּישׁ creuit, ab incremento aquarum.

Euilat הוּיֵלַת Hauila partus, parturiens à הוּל.

Geon גִּיחוֹן Gihon, uel à גַח extraxit, uel à גִּחוֹן pectus.

Tygris.) הַדְּקֵל Hidekel acuta leuitas à ueloci cursu. Sic nominatur Tygris Dan. 10.

Euphrates.) פְּרַת Phrat fructificans.

CAPVT